

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/1 2022 s. 123-147, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

SON DÖNEM DİVAN ŞAİRLERİNDEN HANDÎ VE BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ

Murat KEKLİK*

Geliş Tarihi: Eylül, 2021

Kabul Tarihi: Mart, 2022

Öz

Eski Zağra doğumlu Handî, XIX. yüzyılda yaşamıştır. Kaynaklarda biyografisi hakkında herhangi bir bilgiye henüz rastlanılmamıştır. Hakkındaki bilgilere eserlerinden hareketle ulaşılmaktadır. Oldukça velut bir şairdir. Handî'nin bugüne kadar iki Divan'ı ve bir Divançe'si yayımlanmıştır. Muhteva ve biçim bakımından klasik Türk edebiyatı geleneğine sıkı sıkıya bağlı olan Handî, bütün şiirlerini aruz vezniyle ve geleneksel nazım şekilleriyle kaleme almıştır. Şiirlerinde tasavvufi temalar ağırlıkta olmakla birlikte âşıkane ve şuhane şiirleri de vardır. Çok sayıda Farsça şiiri bulunan Handî, üslubunun çeşitliliği ve zenginliğiyle dikkat çeker. Mazmunlarla yüklü, anlaşılması güç şiirlerinin yanında günlük konuşma diline yakın anlatımlar da sergiler. Çalışmamızda Handî ve edebî kişiliği hakkında bilgi verildikten sonra yayımlanmış şiirleri içerisinde yer almayan yirmi yedi şiirinin çeviri yazılı metnine yer verilmiştir. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Hendi Divanı adıyla 22 Sel 942 demirbaş numarasına kayıtlı bulunan yazma on bir varaktan oluşmaktadır. Çalışmanın sonuna Handî'nin tespit edilen şiirlerinin bulunduğu yazmaya ait örnek varakların tıpkıbasımı ilave edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk edebiyatı, Handî, XIX. yüzyıl, Divan.

HANDÎ AND ITS UNKNOWN POEMS FROM LATEST DIVAN POETS

Abstract

Handi, who was born in Eski Zagra, was born in XIXth century lived. There is no information about his biography in the sources yet. Information about him is obtained from his works. He is a poet who wrote many works. Two Divans and one Divançe of Handi have been published so far. Adhering to the tradition of classical Turkish literature in terms of content and form, Handi wrote all his poems in aruz prosody and traditional verse forms. In his poems, mystical themes are predominant, but there are also poems that deal with the beauty of women and love. Handi, who has many Persian poems, draws attention with the diversity and richness of his style. In addition to his poems that are incomprehensible and loaded with metaphors, he also exhibits expressions close to the daily spoken language. In our study, after giving information about Handi and his literary personality, the translated texts of his twenty-seven poems, which are not included in his published poems, are included. The manuscript, which is registered under the name of Hendi Divanı in Edirne Selimiye Manuscript Library and with the fixture number 22 Sel 942, consists of eleven leaves. At the end of the study, a facsimile of the sample leaves of the manuscript containing the identified poems of Handi has been added.

Keywords: Classical Turkish literature, Handi, XIXth century, Divan.

* Dr. Öğr. Üyesi; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muratkeklik@yyu.edu.tr

Giriş

Handî XIX. yüzyılın ilk üç çeyreğinde diğer bir ifadeyle Tanzimat Dönemi'nde eser vermiş bir şairdir. Şiirlerinin biçim ve muhtevası onun tam anlamıyla eskiye bağlı, Osmanlı klasik döneminin gelenek ve kültürünü sürdüren bir şahsiyet ve üsluba sahip olduğunu gösterir. Handî hakkında tezkirelerde ve tarihî kaynaklarda hiçbir bilgiye henüz rastlanılmamıştır (Fedai, 2003, s. 19; Özkan, 2005, s. 225; 2007, s. 278). Handî'nin hayatı hakkındaki bilgilere eserlerinden hareketle ulaşılabilmektedir. Handî'nin asıl adıyla ilgili herhangi bir kayda eserlerinde rastlanmamıştır. Mehmet Aslan, asıl adının Ali olduğunu şiirlerinde ise Handî mahlasını kullandığını belirtir. Devrin klasik ilimlerini tahsil etmiştir (<http://teis.yesevi.edu.tr/>). Şiirlerinde Handî mahlasının yanında Ali mahlasını da kullanmıştır. Kendi şiirine yapmış olduğu tahmis ve tesdislerin başlıklarında Handî Efendi ismi geçmektedir. Bu bilgilerden hareketle şairin döneminde Ali Handî Efendi ismiyle tanındığını söylemek mümkün görünmektedir. Şiirlerinin büyük bölümünde Handî mahlasını kullandığından çalışmada şairden Handî şeklinde söz edilecektir.

Bugüne kadar Handî'ye ait olduğu bilinen mürettep iki *Divan* ile bir *Divançe* yayımlanmıştır. Mürettep *Divan*'lardan ilki Harid Fedai tarafından 2003 yılında yayımlanmıştır. Kıbrıs'ta tertip olduğu anlaşılan 204 sayfadan oluşan *Divan*'ın yazma nüshasında, başka şairlere ait şiirlerin yanında Handî'ye ait Farsça şiirler de bulunmaktadır. Yazmanın "Mukaddime-i Divân-ı Handî" başlığını taşıyan ilk bölümünde kaside, mersiye, terki-i bend, terci-i bend, musammatlar, müstezad, gazel, kıt'a nazım şekilleriyle yazılmış şiirler bulunmaktadır. Yazmanın ikinci bölümünde 329 gazel yer alır.¹ Gazellerin ardından on sayfalık bölümde mesnevilere, nazımlara, münacaat ve murabbalara yer verilmiştir. *Divan*'ın yazma nüshasının son bölümünde Farsça bir divançe ile başkalarına ait şiirler yer almaktadır (Fedai, 2003, s. 21). Harid Fedai, yazmada yer alan Handî'ye ait şiirleri gazeller ve diğer nazım şekillerindeki şiirler olmak üzere iki kitap hâlinde yayımlamıştır.² Mürettep *Divan* içerisindeki şiirlerden, Handî'nin günümüz Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Eski Zağra doğumlu Rumelili bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Rumeli'nin ikinci büyük şehri olan Eski Zağra Filibe, Niğbolu ve Sofya gibi Osmanlı Dönemi'nde onlarca şairin yetiştiği kültür ve sanat merkezlerindedir. Bağ ve bahçelerle süslü olan Zağra zamanında sühan ehlinin meclisler tertip ettiği bir edebî muhit olma özelliğine sahipti (Özkan, 2005, s. 224). *Divan*'daki mersiyelerden Handî'nin, Mehmed Emin Rauf adlı oğlunu genç yaşında kaybettiği anlaşılmaktadır. Hac farızasını yerine getirirken hürmet gördüğü devletin önde gelen isimlerini sıralamış olması döneminde önemli bir mevkide olduğunu akla getirir. *Divan*'da tarih düştüğü hadiseler onun Sultan Abdulmecid (1839-1861) döneminde Kıbrıs'a hizmet yapmak üzere görevlendirildiğini göstermektedir (Fedai, 1999, s. 724-725). Ayrıca *Divan*'ında fesle ilgili anlatımların geçiyor olması, Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin (1796-1839) *Divan*'ında üç yerde adının geçmesi, onun II. Mahmud (1808-1839) döneminde şiirler kaleme aldığını gösterir (Fedai, 1999, s. 723).

Handî'ye ait ikinci *Divan* Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, Nr. 3452/2'de kayıtlı 114 varaklı bir mecmuanın 42 varakını kapsamaktadır. İstinsah tarihi 26 Safer 1245 (1848)'tir. Harid Fedai'nin yayımladığı "Vaki Der Kıbrıs" kaydının konduğu *Divan*'daki şiirlerde mekân adı olarak sık sık Kıbrıs geçerken bu *Divan*'da mekân adı olarak İstanbul daha sık

¹ Harid Fedai, çalışmasında Handî'ye ait 210 gazeli yayımlamıştır.

² Harid Fedai, (2003). *Handî Divânı I/Gazeller*, Özyurt Matbaası, Ankara, 2003; Harid Fedai, *Handî Divânı*, 2. Kitap, Ankara, Özyurt Matbaası, 2013.

geçmektedir. Bu da *Divan*'daki şiirlerin, şairin İstanbul'daki yıllarına ait olduğunu düşündürmektedir. *Divan*'da; 6 kaside, 37 musammat, 128 gazel, 1 kıt'a olmak üzere 165 manzume bulunmaktadır. Şiirler içerisinde Fuzûlî, Bâkî, Bağdatlı Rûhî'ye yazılan nazirelerin yanı sıra Fuzûlî, Necâtî, Eşref gibi şairlerin şiirlerine taştirler yapılmıştır. *Divan*'daki 23 gazel Farsça kaleme alınmıştır. Farsça gazeller ile diğer şiirlerindeki Farsça terkipler Handî'nin bu dildeki hâkimiyetini, şiir söyleme kabiliyetini, sanat gücünü ortaya koymaktadır. Tasavvufi çerçevede yazılan şiirlerde vahdet-i vücud, tasavvufi hâller, seyr-i sülukun mertebeleri, âriflik işlenen başlıca konulardır. Bu şiirlerde mukallit sufiler, inancın şekil boyutunu geçemeyen zahitler yerilir. Hz. Muhammed, Ehl-i Beyt ve On İki İmam sevgisi şiirlerde öne çıkarılır. *Divan*'daki kimi şiirlerde XIV. yüzyılda Fazlullah Esterabadî ile başlayan edebiyatımızda Seyyid Nesimi ile biçimlenen Hurufiliğin etkileri de hissedilmektedir (Şenyurt, 2004, s. 14-25). *Divan* üzerine Ayten Şenyurt tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. *Divan*'daki şiirlerin büyük bölümünde mahlas olarak Ali ismi geçmektedir. Fedai ve Şenyurt, şairin Hz. Ali'ye duyduğu derin muhabbetten ötürü şiirlerinde Ali mahlasını tercih ettiğini belirtir (Fedai, 2003, s. 24; Şenyurt, 2004, s. 22). Ancak Ali mahlasının geçtiği çoğu şiirde Hz. Ali ve Âl-i Âba'nın konu edilmediği görülmektedir. Oğlunun ölümü üzerine yazdığı mersiyelelerin kimisinde Handî kimisinde Ali mahlasını kullanmıştır. Bu tercihler bizi şairin mahlas seçiminin sadece Hz. Ali ve Âl-i Âba sevgisine bağlanamayacağını, daha çok kişisel tercihler ve şiir tekniğiyle şairin şiirlerinde mahlas seçimi yaptığını göstermektedir.

Handî'nin tespit edilebilen diğer bir eseri *Divançe*'sidir. *Divançe*'de mürettep divanlarındaki şiirlere ek olarak 57 gazel, 3 müstezad, 1 kaside, 2 terki-i bend, 28 musammat bulunmaktadır. *Divançe*'nin istinsah yeri Eski Zağra, istinsah tarihi ise 1277'dir (1860). *Divançe*'sinde müstensih iki gazelin altına düştüğü dipnotta Handî Efendi şeklinde şairden bahsetmiştir. *Divançe*'de yer alan gazeller, Handî'nin diğer gazellerinden farklı olarak daha çok âşıkane ve şuhâne niteliktedir. 12 numaralı gazelin matla beytinde, *Bu tarz gazel söyle dilâ izhâr-ı nâm et / Hûbâna belâgat ile teşhîr-i kelâm et* derken yeni bir tarzı icra ettiğine işarette bulunur. *Divançe*'de Zağra ve Zağra güzellerinden sıklıkla bahsedilmesi şiirlerin şairin Zağra'da geçirdiği yıllara ait olduğu ihtimalini akla getirir. *Divançe*'deki bazı şiirlerdeki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla mürettep divanlardan sonra şairin ölümüne yakın bir zamanda kaleme alınmıştır. Şair ölmeden önce kaleme aldığı iki gazelde hastalığından söz etmiştir. Fedai'nin tespitlerine ek olarak Özkan, *Divançe*'deki Zağra ile ilgili zengin ifadelerden hareketle uzun bir müddet Zağra'da yaşadığını daha sonra devlet görevi münasebetiyle Kıbrıs ve Edirne'de bulunduğu tespitinde bulunur. Ayrıca Edirne Kâtibi Mustafa Râzî Efendi (ö. 1857) ve II. Mahmud devrinin son zamanlarında vefat eden Eski Zağra kadısının oğlu Mehmed Kâmil Efendi'ye takdim ettiği şiirler; yakın arkadaşlarından Remzî Efendi'nin *Divançe*'ye düştüğü 1277/1860 tarihi; XIX. yüzyılda yaygın biçimde Anadolu'da özellikle de İstanbul'da kullanılmaya başlanan fesle ilgili beyitlerin *Divançe* ve *Divan*'da olması; bazı şiirlerinde yer yer Sultan Abdülmecid (1839-1861)'in adının zikredilmesi; bir tekkenin tamiri için tarih düşürülmüş olması Handî'nin XIX. yüzyılın ortalarında hayatta olduğunu gösterir (Özkan, 2005, s. 225; Güneş, 2011, s. 140). Özkan, *Divançe*'deki şiirleri gazeller ve gazel dışı şiirler olmak üzere iki makale hâlinde yayımlamıştır.³

Şenyurt'un verdiği bilgilere göre Handî'nin *Mir'ât-ı Şehâde* adlı başka bir eseri de bulunmaktadır. Eser Konya Mevlana Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Ktp. Nr. 4'te kayıtlıdır. 323

³ Ömer Özkan, "Handî ve Divançesi I", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Güz 2003/27, 309-338; Ömer Özkan, "Handî ve Divançesi II", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış 2003/28, 259-294.

varaktan müteşekkil müellif hatlı eser, nazım nesir karışık lirik bir üslupla kaleme alınmış bir makteldir. Ketebe kaydından eserin 22 Cemaziyel Evvel 1260 (12 Haziran 1844) tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Eserin “Sebeb-i Telif” bölümünde Handî; birçok ayet, hadis ve ilm-i kesîreden yola çıkarak kapsamlı bir araştırma yaptığını çok sayıda makteli incelediğini, incelediği makteller içerisinde İbn-i Sîhah’ın *Camîu’l Envâr* isimli ünlü maktelini örnek alarak eserini yazdığını belirtir. Otuz iki baptan meydana gelen eserde Hz. Âdem’den başlayarak peygamberler, dinî şahsiyetler, tasavvuf, Hurûfîlik üzerine bilgiler verilmiş, Kerbela hadisesi üzerine dramatik tasvirler yapılmış, 8 bapta müellifin öğütlerine yer verilmiştir (Şenyurt, 2004, s. 26).

Çalışmamıza konu olan şiirler ise daha önce yayımlanmış olan Handî’nin mürettep *Divan*’ları ile *Divançe*’sinde bulunmamaktadır. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi’nde *Hendi Divanı* adıyla 22 Sel 942 demirbaş numarasına kayıtlı bulunan yazma on bir varak-yirmi bir sayfadan oluşmaktadır. Handî’ye ait şiirler yazmanın ilk 7 varakında bulunmaktadır. Yazmadaki sütun ve satır sayıları düzensizdir. Yazmanın iç kapağına “Mâi kâğıdı Divan da Handî’niğdir” notu düşülmüştür. Nesih hatla kaleme alınan yazmanın ilk on iki sayfası ile sonraki sayfaların kâğıt boyutu ve yazı şekli birbirine uymamaktadır. Yazmanın ilk 7 varakından sonraki manzumelerde Handî mahlası geçmemektedir. Handî’ye ait şiirler yazmada çift sütun hâlinde yer alırken ilk 7 varaktan sonraki manzumeler farklı bir kalemle, her sayfada tek bir manzume yer alacak şekilde tek sütun hâlinde yazılmıştır. Yazmanın ilk 7 varakında 27 manzume bulunmaktadır. Bu şiirlerde Handî mahlası geçmektedir. Varak 2b’de bulunan gazelin ilk iki beyti sadece yazılmıştır. Yazmanın geriye kalan varaklarındaki manzumelerde çoğunlukla vezin ve kafiye birliği bulunmamakta olup sade bir dille kaleme alınmışlardır. Bu manzumelerin çoğu mahlassızdır. Tek yaprakтан ibaret olan varak 7b’de 13 beyitlik bir gazel bulunmakta olup şiirin altıncı beytinde Racîhî mahlası geçmektedir. Varak 8a’da Saydî mahlaslı bir şairin tasavvufî 3 gazeli bulunmaktadır. Sonraki varaklarda (8b, 9a, 9b, 10a) mahlassız iki gazel, 5 müfret, 1 müstezat yer almaktadır. Yazmanın 10a, 11b varaklarında yine Saydî mahlaslı şairin tasavvufî 6 gazeli bulunmaktadır. Handî mahlasının geçmediği manzumelerdeki üslup Handî’nin üslubuyla örtüşmediği gibi farklı bir müstensihîn elinden çıkmışlardır.

Yazmada müstensihîten kaynaklı imla hataları oldukça fazladır. Müstensihî metni istinsah ederken kişisel dil kullanımına göre metni kaleme almıştır. Birçok yerde sert ünsüzleri yumuşak ünlü şeklinde yazmıştır: çarh-carh, çeşm-ceşm, çün-cün... ye (ع) ile yazılan dar-düz ünlüleri bazen esre/kesre ile yazmıştır. Birçok kelimedede nazal n’ler (ن) nûn (ن) ile yazılmıştır. Terkiplerde müstensihî kimi zaman izafet hemzesini (ة) çoğu zaman ise izafet kesresini (ع) kullanmış, bazen de hiçbirini kullanmamıştır. Kelimelerin yazımında noktaların eksik bırakıldığı görülmektedir. *Hufte*, *hufte* şeklinde; *şahbâ*, *şahpâ*; Handî ismi ise bazen h (ح) bazen ise h (ح) harfiyle yazılmıştır. Müstensihîn imla tercihlerinde XIX. yüzyıl İstanbul Türkçesinde görülen ses değişimlerinin de etkisinin olması muhtemeldir.

Yazmada bulunan Handî’ye ait 27 manzumenin 23’ü gazel, 1’i mütekerrir murabba, 3’ü ise kıt’a nazım şekliyle yazılmış tarih manzumesidir. Tarih manzumelerinden birine 1239, diğer ikisine 1242 (1826) tarihi düşülmüştür. “Tārîh -i vefât-ı el-hâcc-ı Hâfîz Abdullah Ağa” başlıklı tarih manzumesinde (7a) geçen ismin, III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) döneminin Şehlevendim lakabıyla tanınan ünlü musikişinası Hafız Abdullah Ağa (bk. Özcan, <https://islamansiklopedisi.org.tr>) olması kuvvetle muhtemeldir. Manzumelere düşülen tarihler Handî’nin yaşadığı yıllarla örtüşmekte olup şairin -1860’lardaki şiirlerinin mevcut olduğu göz önünde bulundurulacak olursa- çalışmamıza konu olan yazmadaki şiirleri, şairin ilk şiirlerinden

olma ihtimalini güçlendirmektedir. Şiirlerin Eski Zağralı Handî'ye ait olduğunu gösteren diğer bir delil de yazmada 11 sıra numaralı (3b) fahriye niteliğindeki gazelde geçen (*Serây-ı hünerin mi'mârı oldum / Zağra-i 'Atîkin ta'mîriyim ben*) Zağra-i 'Atîk ibaresidir. Handî diğer divanlarında olduğu gibi bu şiirinde de şairliğini abartılı şekilde övmüş ve Eski Zağralı olduğunu söylemiştir.

Handî'nin divanlarını yayımlamış olan diğer araştırmacıların belirtmiş olduğu gibi (Fedai, 2003, s. 22; Şenyurt, 2004, s. 30) bu çalışmamızdaki şiirlerde de vezin hataları oldukça fazladır. Vezin hatalarının fazlalığında müstensihthen kaynaklanan yazım yanlışlarının rolü olmakla birlikte şairin ilk şiirleri olmasının da etkisi bulunduğu kanaatindeyiz. Vezin ve bağlam bakımından problemli gördüğümüz mısraların sonuna metin kısmında “*” işareti konulmuştur.

1. Handî'nin Edebi Kişiliği

Handî'nin yaşadığı dönem Fransız İhtilali'nden sonra bağımsızlık hareketlerinin yoğunlaştığı ve Osmanlının hızla toprak kaybettiği bir dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti; çöküşü engellemek için teknik, askerî, iktisadi, sosyal alanlarda Batı'yı örnek alarak yenilik ve ıslahat hareketlerine girişmiştir. Bunun sonucunda 1839'da Tanzimat ilan edilerek devlet ve toplum yapısıyla ilgili büyük değişimler gerçekleştirilmiştir. Bu değişime sanatçılar kayıtsız kalamamış kimi zaman ön ayak olmuşlardır. Edebiyatçılar muhtevada ve biçimde yenilik arayışları içine girmiş, Batı'dan yeni türler ve şekiller denemeye başlamışlardır. Bu dönemde yenilik arayışlarının yanında geleneksel klasik Türk edebiyatıyla bağlarını sıkı sıkıya muhafaza eden şairler klasik üslupta şiirler yazmaya devam etmişlerdir.

Türk edebiyatının Batı tesiriyle değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde eser veren sanatçılardan biri de Handî'dir. Onun şiirlerinde Batı etkisi pek hissedilmez. Fes, Avrupa, İsveç gibi kavramlar sadece terim boyutuyla birkaç beyitte geçmekle birlikte muhtevaya sirayet etmez. Onun şiirlerinde yerli konuları, toplumun ve devletin sorunlarını, dönemin ideolojilerini göremeyiz. Handî, şiirin biçim boyutunda da geleneğe bağlı kalmış klasik Türk şiirinin nazım şekilleri çerçevesinde bütün şiirlerini aruzla yazmıştır. Halk şiirine has biçimleri ve hece ölçüsünü kullanmamıştır. Divan tertibinde ise XIX. yüzyıl klasik Türk şairlerinde görülen değişim ve gelişmelere Handî de ayak uydurmuştur. Bent şeklindeki nazım şekillerine divanlarında ağırlık vermiş mesnevi, rubai gibi nazım şekilleriyle şiirler kaleme almamış, kasidelerinde nesip bölümlerine yer vermemiştir. Önceki yüzyıllarda yaşamış Necâtî, Fuzûlî, Bâkî, Nev'î, Bağdatlı Ruhî, Eşrefoğlu Rûmî, Sâni, Hâkî gibi şairlerle çağdaşı Hoca Neş'et, Hilmi Efendi, Şair Eşref, Yâdî gibi şairlerin sufiyâne şiirlerine tahmis ve tesdisler yazarak tanzir etmiştir. Ömür Ceylan'ın XVIII. yüzyıl şairlerine yönelik olarak belirttiği üzere eski büyük şairleri taklit ve takibe çalışan *arayış psikolojisi* içindeki şairlerin sığındıkları geleneksel fahriye ve üstünlük iddialarına Handî de kapılarak şiirlerinde Nef'î tarzı üsluba fazlaca kapılmış, şairliğini ve şiirlerini abartılı şekilde övmüştür (2013, s. 238).

Tanpınar, XIX. asrın ilk yarısında klasik Türk şiirinin manzarasını; Nedim'den sonra devam eden bozulmanın, dağılmanın, çözülmenin iyiden iyiye görüldüğü şairane çabaların ise küçük kelime oyunlarıyla sınırlı kaldığı bir yoksulluk dönemi olarak nitelendirir. Bayağılıktan öteye geçemeyen bir yerlilik zevki, değerlerin zayıflamasından kaynaklanan bir sensualite teşhiri, söyleyecek hiçbir şeyi olmayanların vakit geçirmek için yarenlik tasladığı, sanki insan yerine aruz vezninin ortada dolaştığı bir edebiyata dönüşmüştür (2001, s. 77). Önemli ve köklü değişimlerin yaşandığı XIX. yüzyılda eski orijinalitesini kaybeden bir önceki yüzyılın ikinci yarısından

itibaren taklit ve tekrarla yol almaya çalışan klasik Türk edebiyatı şairlerinin yönelindikleri istikametlerden biri Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde olduğu gibi gücünü kaybettiği bu dönemde de tasavvuttur. Bu yüzyıl şairleri önceki dönemler kadar başarılı örnekler ortaya koyamasalar da dinî ve tasavvufî konuları şiirlerinde işlemişlerdir (Güleç, 2018, s. 19). Bu yüzyılda özellikle Mevlevî, Halvetî, Kadîrî, Gülşenî muhitlerine mensup birçok tarikat erbabı şiirler yazmışlardır. Bu şairlerin şiirlerinde mürşit ve tarikat pîrleri ilham kaynağı olmuş; onların vasıfları, medh ü senaları şiirlere konu edilmiştir. Yaşadığı devirdeki tasavvufî atmosfere kayıtsız kalamayan Handî de şiirlerinde yer yer tasavvufî neşveyi işlemiştir. Peygamberler tarihi, tasavvuf tarihi, mitoloji, felsefeye dair kavram ve terimlerle şiirlerinde muhteva bakımından derinlik sağlayabilmiştir:

Erdiler gerçi Ene'l-Hakk sırrına tahkîk ile
Bağlananlar halka-i zülfinde Mansûr oldu hep

Ey tecellî-i visâlin hem şehâdet eyleyüp
Âşık-ı sâdık olan her taraf Tûr oldu hep (Fedai, 2003, s. 43; g. 17/3-4)

Ben âşinâ-yı dilem âşinâyı n'eyleyem
Buldum belâmı diğer ol belâyı n'eyleyem (Fedai, 2003, s. 185; g. 150/1)

Bilmiş olsam gelmez idim bu harâb-âbâda ben
Yâr ile kalur idim hem âlem-i bâlâda ben (Fedai, 2003, s. 189; g. 154/1)

Ârif ol âdem isen gel beru insân öğren
Nükte-i aşka kadem bas yûri irfân öğren (Fedai, 2003, s. 202; g. 167/1)

Nefsini bilmez isen Hakkı dahı bilmezsin
Ola gör nakş-ı hakâyıkla müselleme mescûd (Şenyurt, 2004, s. 131; 43/3)

Mutasavvîf şairlerin çoğunda olduğu gibi Handî; sevgilinin güzellik unsurları, tabiat ve meyhaneye ile ilgili mazmunlar aracılığıyla tasavvufî aşk ve tarikat adabını şiirlerine konu eder. Saki, şarap, kadeh, pîr-i mugan gibi remizlerle anlatımına somutlayıcı, sembolik bir giysi giydirir:

Sâkî safâ-yı lebinle şarâba meylim var
Seyr-i cemâlin ile aftâba meylim var

Bûse-i pâ-yı ile yerden yüzüm dirîg edemem
Dergâh-ı vasla gelüp intisâba meylim var (Fedai, 2003, s. 66; g. 38/1, 3)

İlahî aşkın coşkunluğuyla rindane söyleyişler, müstağni ve kalenderane tavırlar şiirlerinde göze çarpar. Bu tavırların yer yer rint-zahit çekişmesi üzerinden beyitlere yansıdığı görülür:

Kurtulma cehennemden ayâ sûfi-i bed-ten
Görmez mi her âmâlini monlâ-yı kıyâmet

Sen sakla şarâb içdiğini mâh-ı savmda
Halkı edesin kizbile menfâ-yı kıyâmet (Fedai, 2003, s. 44; g. 18/3-4)

Handî'nin mensup olduğu tarikat veya şeyh ile ilgili bir bilgiye sahip değiliz. Onun muhibb-i âl-i âbâ olduğuna dair şiirlerinde pek çok işaretler bulunmaktadır. Hz. Ali, Ehl-i beyt, On İki imam sevgisi ve Alevî-Bektaşî kültürünün izleri şiirlerinde görmek mümkündür. Gazellerinde yer yer mahlas olarak "Ali" adını kullanmıştır. Daha önce yayımlanmış divanlarındaki şiirleri arasında Hz. Ali'ye na'atlar; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e mersiyeleer On İki

İmam'a na't ve mersiyeler bulunmaktadır. Ayrıca yazmış olduğu *Mir'ât-ı Şehâde* adlı oldukça hacimli maktel de Alevi-Bektaşî meşrep yönünün ne kadar ağır bastığını gösterir:

Kerbelâ-yı aşka hâk olmak gibi devlet mi var
Bu sebebden oldı âşıklar helâk-ı Kerbelâ (Fedai, 2003, s. 36; g. 10/3)

Ey şeyh-i kerâmet-zede hâl u mey ü mahbûb
Handî ne ki var bulunur hep dedelerde (Fedai, 2003, s. 227; g. 190/5)

Bu safhada hâmem yürüdü harf-i celîye
Bir eşk-i güher dökmege evlâd-ı Alîye
Bu hankâh-ı âleme geldik bilerek hep
İkrâr ederek Hacı Bektâş Velîye (Özkan, 2003, s. 275; g. 50/1, 4)

Handî'nin kimi şiiirlerinde Hurufiliğin etkilerini de görmek mümkündür. Hurufiliğin kurucusu Fazlullâh Esterabâdî ve eseri *Câvidanâme*'yi yer yer beyitlerinde zikreder:

Zübde-i terkîb-i insân benem
Mefhûm-ı rumûz-ı Kur'an benem

Rahmet benim mâyemde fazl-ı Hakk
Fazlu'llâh remzine beyân benem (Fedai, 2003, s. 183; g. 148/1, 4)

Bist ü heşt ol harflerdir ki çâr eczâsı
Lîk fark eyler cemi'an nakş-ı Hakkı intihâ (Şenyurt, 2004, s. 107; 8/5)

Öte taraftan Handî, Şenyurt'un hazırladığı *Divan*'ında 149 sıra numaralı "Nutm-ı Mevlânâ Tahmîs [Tesdîs]-i Handî Efendi" başlığıyla Mevlânâ'ya ait olduğunu belirttiği şiire tesdis yapmıştır. Şiirlerini tanzir ettiği yakın dostu Hilmi Efendi, bir gazelinde adı geçen Süleyman Senih Efendi, yine şiirini tesdis ettiği Keçecizâde İzzet Molla Mevlevilikleriyle bilinen isimlerdir. Gazelini tahmis ettiği Hoca Neş'et Mevleviliği kadar Nakşîliğiyle de tanınır. Handî zamanında Mevlevî âyinlerinin icra edildiği Kıbrıs'taki Hala Sultan tekkesinin tamiratına da tarih düşürmüştür. Onun *Mir'ât-ı Şehâde* adlı eserinin de Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde bulunuyor olması Mevlevilikle olan bağlarının diğer bir delilidir. Ayrıca XIX. yüzyılda Bektaşîliğe intisap eden veya bir neşve olarak Bektaşîliği benimseyen Mevlevilerin varlığı da bilinmektedir. Bu Mevleviler daha çok Mevleviliğin Şems koluna mensupturlar. Veled koluna mensup Mevleviler ise şeriat kurallarına sıkı sıkıya bağlıdırlar. İstanbul Mevlevihaneleri arasında Yenikapı Mevlevihanesi zahit Mevlevilerin merkezi olarak bilinirken, Galata, Bahariye ve Kasımpaşa Mevlevihaneleri rint ve Alevi-Bektaşî meşrep Mevlevilerin merkezi olarak meşhur olmuştur (Gölpınarlı, 1983, s. 208-211). Şiirlerindeki Alevi-Bektaşî, Hurufilik, Mevlevilik gibi izler Handî'nin camiu't turûk yönüne dair işaretler olarak değerlendirilebilir.

Tasavvufî neşveyle kaleme alınan şiirlerinin yanında Handî'nin âşıkane üslupla kaleme aldığı şiirler, *Divan*'ında önemli bir yekûn teşkil eder. Özkan'ın hazırlamış olduğu Handî Divançesi ile Fedai'in hazırladığı mürettep *Divan*'da bulunan gazellerin büyük çoğunluğu âşıkane üslupla yazılmışlardır. Çalışmamıza konu olan şiirlerde de Handî'nin âşıkane yönü öne çıkmaktadır:

Gülîstân-ı âlemi eşkimle hûn etdim bu şeb
Nâlem ile andelîbi ser-nigûn etdim bu şeb (Fedai, 2003, s. 39; g. 13/1)

Rahm eylemeyüp kec-nigeh ile kaşı yâlar
Dil milkine bin nâvek-i müjgân uçururlar (Fedai, 2003, s. 59; g. 32/2)

Sırr-ı aşkı gönlüme sor âşikâr etsün sana
İstirâbın aşkını bir bir güzâr etsün sana (Fedai, 2003, s. 37; g. 11/1)

Ey neden fitne güzeller bin füsûn eyler bana
Hançer-i cellâd-ı gamzen arz-ı hûn eyler bana (Özkan, 2003, s. 262; g. 4/1)

Gözlerinden el-amân her bakışın cân alır
Yaraşır her vech ile billâh âhûluk sana (Özkan, 2003, s. 265; g. 10/2)

Âşıkane ve rindane edanın yanı sıra Handî'nin şiirlerinde yer yer şuhane söyleyişlerle karşılaşmaktadır. Bu türden söyleyişlerin bulunduğu şiirlerde vasfedilen güzel somut bir güzeldir:

Neşâtından o şühin bezm-i meyde sabrı yanmışdır
Gelinlik kız gibi pür-neşve elde câm-ı nâb oynar (Fedai, 2003, s. 57; g. 31/5)

Sürmeli gözlü kemân kaşlı ne hûb-sîmâsın
Telli pullu meneviş bu ne arûsî süzülüş (Özkan, 2003, s. 275; g. 29/2)

Sırma saçlı gül yanaklı bal dudaklı şûhsun
Bir belâ ammâ ne Handîye sezâdır perçemin (Özkan, 2003, s. 278; g. 34/5)

Şair kimi beyitlerinde oldukça sembolik bir dil kullanır ve soyutu ustaca somutlaştırır:

Ey keştî-i ümîd girüp bahr-ı matlabe
Ta' dîl-i bâd-ı himmete hep bâd-bânın aç (Fedai, 2003, s. 47; g. 21/2)

Handî'nin şiirleri arasında hikemî tarzdaki beyitlerine de rastlamak mümkündür:

Kimseye eyleme isyânını asla töhmet
Kendi hâlin bilesin bak dahi kendi özine (Fedai, 2003, s. 236; g. 199/3)

Tecâhüllerle düşme kalkma câhillik sana düşmez
Ulûv-i aşka mâlik ol bu ilmde bahr-i ummân ol (Özkan, 2003, s. 282; g. 43/2)

Devlet ol devlet ki hüsn ü sabr ile insân ola
Âdemiyet üzre bunda Rüstem-i devrân ola (Özkan, 2003, s. 287; g. 53/1)

Handî'nin dili genel olarak Arapça ve Farsça tamlamalarla örülü, süslü bir dildir. Daha önce belirtildiği üzere Farsça birçok şiir yazmıştır. Ancak anlaşılması güç, uzun tamlamalarla örülü anlatımlarının yanı sıra oldukça sade, doğal anlatımlı, günlük konuşma diline yakın beyitler de kaleme almıştır:

Ben sana cânım dedikçe âh öldürdün beni
Böyle midir âdetin ey şüh-meşreb rûz u şeb (Fedai, 2003, s. 40; g. 14/4)

Her kimin yâresi var yâri bakar yâresine
Yâri bakmaz ise baksın başının çaresine (Özkan, 2003, s. 285; g. 48/1)

Handî'nin edebî şahsiyetinin en belirgin taraflarından biri de şairliğini ve şiirlerini övmeye olan düşkünlüğüdür. Çalışmamızın metin bölümünde yer alan 11 numaralı gazel (3b/6) yine kendi övgüsü üzerinedir. Şair bu gazelde *Şâh-ı suhandâni benim 'Acemin/ Rûmda Sırrînün*

nāzīriyim ben diyerek kendisini Acem ülkesinin söz ustası şeklinde nitelendirir. Diğer divanlarında da kendisini metheden pek çok beyitle karşılaşılabilir:

Tāvûs-ı bâg-ı fusahâdır hâmem Cibrîl-i vahy-i bülğâdır hâmem	(Fedai, 2003, s. 178; g. 144/1)
Hâme-i hâssına Cibrîl-i mü'eyyedü'l-hakk Fem-i i'câzım ile hem nefes-i Îsâyem	(Fedai, 2003, s. 181; g. 147/2)
Rûhü'l-Kudüsle hâmemi etdim refik-i nutk Tâ sidre-i kemâlinde bildi merâmımı	(Fedai, 2003, s. 242; g. 205/4)
Ey Âlî gerçi zebânumda kelîm ise dahî Nefesim mâ-sadakı nekte-i ihâdır hep	(Şenyurt, 2004, s. 117; 22/5)
Gevher-i pâkîze-i nutk-ı Âlîden al haber Bir emanettir nutuk-ı hâsiyyet-i cânân olur	(Şenyurt, 2004, s. 166; 96/5)
Bendedir efsâh-ı güftâr-ı zebân-ı hikmet Bende debdebe-i rahşân-ı inân-ı hikmet	(Özkan, 2003, s. 269; g. 17/1)

2. Metin

Bismillahirrahmānir-raḥīm [1a]

1

*Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün**Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -*

Dür-efşān* eylesün ağzın gibi meyley zer-i şahbā

Aķıtsun sākıyā meclisde şīrīn kevser-i şahbā

Dem-i şubḥ içre şad-berg-i gül-i şüküfteye jāle

Çekīde kıatre kıatre lāle-reng-i aḥmer-i şahbā

Dehān-ı 'āşıkā yem yem dökülsün āteşīn meyley

Şikeste eylesün cām-ı Cemi İskender-i şahbā

Kadeḥ dür itmesün leb-rīzden pīr-i muğāna söylen

Bezmede ḥālelerle şu 'lelensün zīver-i şahbā

Fürüğün olmasun mīr'at-ı 'aksin Ḥandiyā zīrā

Mezīd olsun görüp rüḥşār-ı yāri enver-i şahbā

2

*Fe 'ilātün (Fā 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün (fa 'lün)**Remel . . - - / . . - - / . . - - / - -*

Tār-ı zülf-i siyehin boynuma çengāl olsun

Yāsemin gibi şarıldıkça n'ola yār saḡa

Bāğ-ı gülgeşt-i cemālinde 'aceb bülbüller

Eylesün nağme-i āvāziyle güftār saḡa

Dökülüp şubḥ-ı dem gönçelere jāle-i ter

Reng-i ruḥşārın içün itmeye eṭvār saḡa

Ġamzeler uyanmasun çeşm-i siyāhın süzülüp [1b]

Niğehin itmeye fettānlıġı bisyār saḡa

Ḥandiyā kākül-i şebbūsına turrā bend it

Çözülüp itmeye bir tārını şeh-mār saḡa

3

*Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün**Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -*

Görse çeşmüm ḥüsnini nevrüz-ı vuşlatdur baḡa

Olsa dil kıurbān-ı ġamze 'ıyd-ı devletdür baḡa

* Metinde dür-feşān.

Küfr-i zülfin fikriyle kıldım hayāl-i bī-nevā
 Cünbişüm dīvāne-meşreb olsa behcetdür baña
 Eylemiş etrāfa āteş t̄āb-1 hasret lāle-veş
 H̄ūn-1 reng-i ciğer çün dāğ-1 ğayretdür baña
 Bunca efgān-1 firāvān itmesiyçün bāğda
 Ğonce-i ruhsār-1 hicrānınlā nisbetdür baña
 Her nefes tarab dehān-1 H̄andide sūz-1 lehīb
 Nice dem dil teşne āteş t̄āb-1 hasretdür baña

4

Fe' ilātün (Fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)

Remel . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Eylemiş 'ışkıyla bī-tāb cününü Leylā
 Teşnedür itmedi sīr-āb cününü Leylā
 Zār-1 giryān-1 çeşm Nūh ile tūfān birdür
 Akıdup dīde-i h̄ūn-āb-1 cünün-1 Leylā
 Lāneler yapıdı başında nice Simurğ [u] Hümā [2a]
 Olmadı ben gibi sīr-āb cünün-1 Leylā
 Lafz-1 'ışkıyla diyüp sehv ile Leylā Mevlā
 Kām-yāb-1 dil olup nāb-1 cünün-1 Leylā
 Kıldıgunca aña biñ nāz u niyāz u çeşmin
 Eyledi deryā-yı girdāb cünün-1 Leylā
 Yār u dīdārıyla ol vāhid-i muṭlağ oldı
 H̄andiyā bildi ki nā-yāb-1 cünün-1 Leylā

5

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

Hezec . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Nedendür sende bu şermende-i taqrīr-i istiğnā
 Nedendür sende bu şad şīve maḥcüb-gīr-i istiğnā
 Nedür bu 'işveler bu cilveler bu hışm-1 nezzāre
 Nedendür sende bir bādī dile ta'mīr-i istiğnā
 Nedür bu h̄üsn ile bu şerm ile cezb ile reftār
 Nedendür sende bu nāgeh dem-i te' sīr-i istiğna
 Nedür ol şalınışlar ol revīşler şād cünbişler
 Nedendür sende ceyš u şaf-1 taqrīr-i istiğnā*
 Nedür ol söylenişler ol bakışlar ḥande nālīşler
 Nedür bu yine H̄andī kemtere tağyīr-i istiğnā

6

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Hezec - - - / . - - - / . - - - / . - -

Şad-güne kerem eylese dil-dār temennā
 Yār eyle yemm-i girye ile bār-ı temennā
 Gülşende görüp gonca-i şüküfteyi maḥcüb
 Reng-āmiz ider lāle-i ruḥsār temennā
 Gül-bū-yı ضورتا tuyucaḳ kākül-i būyın [2b]
 Bī-cān kıılır bülbüli nā-çār temennā
 Meclisde ḳadeḫ la'l-i lebi vaşlını görse
 Rindāne kıılır la'liyle bisyār temennā
 Ḥandī bu revişler ne 'aceb ṭavr-ı nezāket
 'Uşşāḳa ider nāz ile esrār-ı temennā

7

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

Ḥaṭṭ-ı hüsnin ḥāme yazmış ḫarf-i ṭurre bir yaḡa
 Çeşm-i mestin bir yaḡa müjgān-ı bālā bir yaḡa
 Eylemiş kāfūr-ı gerdāne şaf-ı ḥindūyı ḫāl
 Berḳ-i hüsnin bir yaḡa cezb-i mu'allā bir yaḡa
 Lü'lü-i nā-süfte dendān-ı ḫoḳḳa-yı şīrinde
 La'l-i nābın bir yaḡa gül-būy-ı zībā bir yaḡa
 Kākülün sencīr-i Dāvūda işāret eylemiş
 Ca'd-ı zülfin eylemiş āşüfte ḫālā bir yaḡa
 Devr ider ayāḡını merkezde çün per-gār-ı nāz
 Bir yaḡa şad şīveler ṭavr-ı temennā bir yaḡa
 Bād-ı nāz urdıḳca rām itsün ol şāḫ-ı naḫl-i gül
 Ḥandiyā kıılsun teveccüh naḫl-i meyvā bir yaḡa

8

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

Öyle bir bī-çāreyim kim ilticā yoḳdur baḡa
 İlticāya nā-revāyım mültecā yoḳdur baḡa
 Bir günāhkāram ki 'āşīyem yüzüm pür-ḳaradır
 Öyle mestem menba'-ı kān u recā yoḳdur baḡa

9

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

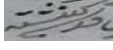
Remel - . - - / - . - - / - . -

Yār öldürdi beni feryād-ı ğam [3a]
 Kırdı fānūs-ı dilim hicr ü elem
 Yād-ı la'liñ kan içürdi dem-be-dem
 El-amān ey şāh-ı istiğnā amān
 Beste 'ālem öyle şāhā zülfine
 Līk ber-dār oldu hālā zülfine
 Virmişem evvel çü sevdā zülfine
 El-amān ey şāh-ı istiğnā amān
 Handiyā kıldı seni ol pāyimāl
 Cism-i lāğar oldı hayfā bī-mecāl
 Senden özge kimle kılsam ḥasb-i hāl
 El-amān ey şāh-ı istiğnā amān

10

Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilü fe 'ülün

Hezec - - . / . - - . / . - - . / . - -

Ey Rūm güli bāğ-ı mu'allāyı seversen
 Cevr itme baña şāh-ı penāyāyı seversen*
 Ḥaccü'l-ḥarem ol sür yüzünü
 Taşvīrin için Lāt u 'Uzzāyı seversen
 Meryem gibi nāz eyleme Cibrīl u fiğāne
 Ey Lāt [u] Menātım yūri Mevlāyı seversen
 Nāķūs-ı nevā-sāz kıilup h'āce-i berehmen
 Taşvīr-i ḥristāyı çelīpāyı seversen
 Sen ḥūrī-şifatsın seni ibtāl dimezler
 Dīdārını luṭf eyle Mesīhāyı seversen
 Şād eyle begim Ḥandi-yi nā-çārını bir kez
 İhlās ile İncīl-i mu'allāyı seversen

11

Mefā 'ilün mefā 'ilün fe 'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

Rumūz-ı nakşınun ḥabīriyim ben
 Defter-i su'ālīñ debīriyim ben

Hayāl-i hüsün-veş zünnār bu şem* [3b]
 Kāfir-i zülfinün esīriyim ben
 Kişver-i suhanda şāh-ı gūyānın
 Zāmīr-i maṭba'ın emīriyim ben
 Vücūd-ı vāriş-i kalīli oldum
 Hākīrlik vārınun kesīriyim ben
 Suhan-ı gülgeştin goncalarıyım
 Milket-i güftārın mīriyim ben
 Hufte-i ayn mehin hāleleriyim*
 Çarh-ı āfītābın münīriyim ben
 Şāh-ı suhandānı benim 'Acemīn
 Rūmda Sırrīnün nāzīriyim ben
 Fehmī-i Benderīyi terk degilim
 Rumūz-ı kişverin 'amīriyim ben
 Hāfız-ı maḥzūnun penc-tāsıyım*
 'Alīl-i çeşmīnün zāhīriyim ben
 Serāy-ı hünerin mi'mārı oldum
 Zağra-i 'Atīkin ta'mīriyim ben
 Sarā-yı nesimim bār-ı behiştim
 Ervāh-ı qudsiyān teshīriyim ben
 Şehr-i şā'irānın pādīşāhıyım
 Sühen-i melāhat düstūriyim ben
 Vücūd-ı eş'ara Mesīh-i demim
 Üftāde dergehi hākīriyim ben
 Hevāyī 'ālemin ābıyım Hāndī
 Şehr-i aşüb-gerī hem mīriyim ben

12

Mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün mefā'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

Perīşān oldu çün bād-ı şabādan ḥalka-i gīsū
 Düşdi boynuma sencir u tār u 'anber-i gīsū
 Şanaşın pūte-i hicrāna koydu zergerī 'ışkım [4a]
 Beni maḥvetdi āteş-i tāb-veş çeşm-i nigeḥ-i āhū
 Anın renginden ahir itdi siyāh leyleyi tārīk
 Dimāğ-ı cāna irdi nev-şükūf tāze ter-i şeb-bū
 Kemān-āsā civārı tāk-ı mestūr-ı mīdād olmuş
 Çeker üftādeler āvāziyle ebrūya hū yā hū

Mecâlisler kırup cem 'iyyet-i erbâb-ı 'ışk itmiş
Olup bî-hüş dil-i Hândî güler nâz ile ol meh-rû

13

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

Eylesün pes dil heves ol tâb-ı rû-yı ârzû
Bezm-i vuşlatda revâdır güft-u-gû-yı ârzû
Yüze çıkdı ârzû-yı tâb-ı dil tıydu o meh
Eyledüm evvel ümîd-i ârzüyı ârzû
Püş-ı ihrâm olduğum zünnâr imiş ben bildim
Ka'be-i Beyt'ül-Ĥaremdir küy-ı süy-ı ârzû
Hem-nişîn olmuş yine seccâde-i zühhâdede
Müttaķisi eyleyüpsin hây-ı hüy-ı ârzû
Olsa Mecnûn Leyli-veş işrâķ olur mı Hândiyâ
Ĥalka-i gerdân edineydim zülf-i müy-ı ârzû

14

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

İtmesün gamzen vücûda nâvek-i endâhte
Eylesün ihsân ile nev-rûz-ı vaşl-ı sâhte
Virmesün ġavġâyâ bülbül bâġ-ı vaşl-ı rû-şeni
Ötmesün şür-ı lisân ile mişâl-i fâhte
Söylen ol yâre 'acebdir olmasun dâmen tehî
ġülşen-i ümmîdi şâdâbım kılarımış tâhte
ġamzesi bâzende olsun lîk cellâd olmasun
Ĥancer-i ġurşîd-tâbı itmesünler âhte
Ĥavr-ı i 'câzım varup itsün ziyâret Hândiyâ
Dest-i zühhâd olmasun inkâra seng-i endâhte

15

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

Sâķiyâ dür itme bizden 'aķs-i câm u bâdeyi [4b]
Öyle âzâr eyleme bî-çâre-i dil-dâdeyi
Bu nazar-ġâhımdaki mihrâb-ı ebrû ġaķķı'çün
Şâcidim ibtâl itdi secde-i zühhâdeyi

Mescīd-i dilde ne mümkin reng-i taḳlīd eylemek
 Ḥamr ile rengīn ḳılsun müttakī seccādeyi
 Öyle bīmār itdi göñlüm tābiş-i şevk-i ḥumār
 Gøndere pīr-i muḡānum bāde-i āmādeyi
 İtmesün nefret ḥayfdur raḥne-i meyhāneden
 Rind-i ser-mestāne bilsün Ḥandī-i dil-dādeyi

16

Fe 'ilātün (Fā 'ilātün) fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün (fa 'lün)

Remel . . . - / . . . - / . . . - / - -

Şimdi dil ḡāmze-i ḡammāz-geri şu'bedede
 Hışm-ı cellād gibi ḡamzeleri 'arbedede
 Sāḳiyā neşve-i ser-şār-ı ḳadeḥ dūr etme
 Bu muḥabbet ile sābit-ḳademim mey-gedede
 Böyle bir lāl-i zebān ile şümār itsemdi
 Çekdigim cevr-i cefālar mı gelürdi 'adede
 Mest iken şol beni te'sīr-i ḥumār öldürdi
 Minnet Allāha irişdi hele sāḳī medede
 Ḥandi-i zārı şehīd eyledi tīr u ḡamzen
 Ey zālīm n'ola çeşm-i siyehin şu'bedede*

17

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

Remel - . . - / - . . - / - . . - / - . .

Fitnecülükle füsün eyler 'acebdir perçemin
 Dürlü dürlü āl ile renk ögredirmiş kāküle
 Virmez oldı şebnem-i tāze nüfūs şubḥta
 Güne ḡūñā fām virdi dūd-ı āhım sünbüle
 Girye-i zārım şehāb-ı zulmet oldu 'āleme
 Bāḡ-ı deşt-i ḡülşene irdi yine çok ḡulgüle
 Gülistān-ı 'ışkı ber-bād eyledi irdi hazān [5a]
 Ben gibi bir zār düşdi bī-nevā-yı bülbüle
 'Işḳ-ı fikrinle niçün ser-şār ḳıldın Ḥandiyi
 Başıma ḳayd u ḥümāyūn oldun ey kāfir hele

18

Fe' ilātün (Fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)

Remel . . . - / . . . - / . . . - / - -

Ey felek yā niçün itdi n'ola bī-çāre beni
 İştīyākımla tıyurdın ne 'aceb yāre beni
 Beni taqrīr-i ilāhī ile Manşūr itdin
 K'ola ber-dār-ı muḥabbet idicek dāre beni
 Nice yıllar hele dem-beste-i sābit-kađemim
 Bu ḥarabātīde gel eyleme āvāre beni
 Beni öldürdi ḥarāb eyledi gör cevır ile
 Eyleme nā'il o zālīm gibi bed-kāre beni
 Şadef-i baḥr-i 'ademde dūr iken ey Ḥandī
 Virmeyeydi ne olup 'ālem-i iẓhāre beni

19

Fe' ilātün (Fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)

Remel . . . - / . . . - / . . . - / - -

Eylemiş çarḥ yine 'ışk ile bī-çāre seni
 İştīyākınla tıyurmuş mı 'aceb yāre seni
 Remz-i i' cāziyle isyān-ı vüçüd eylediği
 Fehm idüp eyleye pūr-dār ola kim dāre seni
 Nice yıllarca o meyḥānede ben rindānım
 Ne vefā gördi idüp nefret-i āvāre seni
 Şīve-i nāz ile ol itdi beni bār-ı helāk
 Hele ser-beste-i bend itdi o bed-kāre seni
 Dūr idin kılzüm-i 'ummān-ı 'ademde Ḥandī
 Āşikār itdi yine ālem-i iẓhāre seni

20

Fe' ilātün (Fā' ilātün) fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün (fa' lün)

Remel . . . - / . . . - / . . . - / - -

Felek-i kec-revi gör itmedi memnūn bizi [5b]
 Bir cefākāre yine eyledi meftūn bizi
 Mūy-ı zūlf-i siyehi leyleyi gösterdi yine
 Bend idüp kıldı bu kır at ile Mecnūn bizi*
 Heçr yine gālīp idüp gör ne ḥiyānet itdi
 Çeşm-i eşkim ile ālūde-i ciger-ḥūn bizi

N'ola şeydā-yı ezel eyledi gül-güne-i 'ışk*
Mekr-i ālī ile çok eyledi mağbūn bizi

Ḥandiyā cām-ı ezel şundu k'ola sākī-i 'ışk
Eylesünler bu ḥarābātīde medfūn bizi

21

Fe 'ilātūn (Fā 'ilātūn) fe 'ilātūn fe 'ilātūn fe 'ilūn (fa 'lūn)

Remel . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Felek-i naḥs n'ola itmedi mecnūn sizi
Yine bir kāfire gör eyledi meftūn sizi

Ḥayf ol kākūl-i āşūfteye çün itdi nemā
Şanma Leylā ola kim eyledi Mecnūn sizi

Derd-i hicrāna koyup şanki şiyānet itdi
Eyledi girye ile dīde-i pūr-ḥūn sizi

Ḳoydu kāşāne-i ḳalbi hele şad-güne-i 'ışk
Ḥīle-i siḥr ile ḳıldı yine mağbūn sizi

Bildigim rind-i ezel olduğundur ey Ḥandī
Daḫı bu mey-gedede eyledi medfūn sizi

22

Mefā 'ilūn mefā 'ilūn mefā 'ilūn mefā 'ilūn

Hezec . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Olurdın ey gönül nūş itmeden mestāne-i maḥşer
Bu sākīnin elinde seyr iderdin cām-ı Cemşīdi

Gül-i bāğ-ı ḥayāt-ı 'ömr içinde sebze-i tāze
Göreşdi her seḥer şād-çāk olurdu tīg-i ḥurşīdi

Muḳallīdlikledir deryā-yı zūhdin lüccesi her dem
Bulursun müttakīde şöyle kim īmān-ı taḳlīdi

Bilür sırr-ı ḥaḳāyıkın efendi mey 'örf-i sırrın [6a]
Anun'çün ehl-i 'irfān eylemez bir zerre-veş ḳaydı

Saḫa Ḥandī gibi dil-dāde olmaz āşīḫā billāh
Temāşā eyle ey meh dām-ı zūlfünde dil-i şaydı

23

Fā 'ilātūn fā 'ilātūn fā 'ilātūn fā 'ilūn

Remel - . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

Şol revīşle 'aḳıbet ḥasret helāk eyler beni
Ah bilmem sūziş-i ḡayret helāk eyler beni

Dinşe çinü dil-bere bir kaçre kan kırbân olam
 ‘Iyd-ı şubh-ı sāhte-i vuşlat helāk eyler beni
 Muntazırdur bir nazar nerm-i nigāhım çeşmine
 Bir nigāhiyle çün ol āfet helāk eyler beni
 Maşşer-i hicrān-ı eyyāmı olur nezdik-i nāz
 ‘Ākıbet bu şive-i hasret helāk eyler beni
 Hāndi-i zāre yeter bu nāziyle mey şunma gel
 Ol humārı neşve-i işret helāk eyler beni

24

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

İtme zer-tārī nikābın turre turre ebr başā
 Nāz ile gösterme ‘uşşākā yeter ol gün yüzi
 Bakma mīr‘āt içre kıılma gūne gūña renk renk
 Penbe penbe āl-i āl ol reng-i rūh-ı kırmızı
 Tek dururken başıma kayd-ı hümāyun olduğun
 Kāst ile lāyık mıdır ol cilveler kāfır kıızı
 Nāz ile ol şalımla ol revişle cevri ile
 Luţf idüp öldürmeyün bu ‘āşık-ı şeydānızı
 Ey şanem Hāndī kılundur Lāt Uzzā haqqı için
 Gönlümüzle bağlaman kāküllere luţf it bizi

25

Mef‘ülü mefā ‘ilü mefā ‘ilü fe ‘ülün

Hezec - - - / . - - - / . - - - / . - -

Bī-hadd-i minnet-i Hudā miftāh-ı luţf irdi* [6b]
 Tarafü’l-‘ayn içre dergāh-ı müşkiller açıldı
 Cāh-ı zulmetde pā-bend iken derd ü elemden
 Bī-şādī-i şırrım idi dāhi dallar açıldı
 Dergāh-ı harābātı bend itdi çarh-ı gerdün
 Meyler cūş itdi yine hep maħmiller açıldı
 Bend-i ğamdan kıurtuldu şād oldu hep sākīler
 Elllerinde Cemşidin vakfı müller açıldı
 Şubh oldu neşvesinden pür-bār oldu şebnemler
 Bāğ-ı ‘izārı cānānda sünbüller açıldı
 Şad bergin büyi irdi dahı dimāğ-ı cāna
 Hoş nağme-i āvāziyle bülbüller açıldı

Hun-âb-ı seyl-i eşkim muhîṭ-i Nüh-ı eyyâm
 Çün âsâyiş-i girdâb u sâhiller açıldı
 Bend-i humâra düşdü oldu hayrân u nâ-şâd
 Yine ser-mest meclis u dâhiller açıldı
 Târîhin kıldı mestür Handî-i şâhib-dîvân
 Gül-geşt-i dîvânımda bî-ḥad güller açıldı

Sene 1242

26

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Hezec - - - / . - - - / . - - - / . - -

İ'câz-ı resîd oldu yine şâne-i devlet [7a]
 Seyr it yed-i kudretle düşüp kâküle geldi*
 Hoş bād-ı şabâ bāğice'i eyledi ārām
 Gülgeşte 'adem büy-ı gül-i bülbüle geldi
 Bir tāli'-i hoş ol ki bülend-aḥter-i merdem
 Başṭā bile vasfı daḥı dilden dile geldi
 Pîçāde-i envār-ı hüsn-i hāl-i siyāhı
 Cism u kaleminden bile gitdi bile geldi
 Handî kalem-i gevherinin târîḥ-i ṭāmı
 Hoş luṭfiyla fettāḥ-ı 'ademden hele geldi

Sene 1239

27

Târîḥ-i vefât-ı el-ḥacc-ı Hâfız 'Abdullah Ağa

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

Meger Ḥacc'ül ḥarem ḥıfz-ı kelīmāt
 Ki 'Abdullah Ağa nāmu şîrîn-cān
 Olup fānide çün metrük-ı kesret
 Serāy-ı vaḥdete pes oldu mihmān
 Ecel Mikā'ili şür itdi nağme
 Teni bî-rūḥ oldu ḥaşr u hayrân
 Bu gūḣā düştü ṭam târîḥ Handî
 Behişt u'lüvv-i 'adni kıldı mekân

Sene 1242

Sonuç

Handî, Türk edebiyatının Batı tesirine girdiği bir dönemde hayat sürmesine karşın geleneksel klasik Türk şiiri üslubuyla, mazmunlarla örülü, yer yer giriftleşen, uzun Farsça terkiplerin hâkim olduğu bir dille şiirlerini kaleme almıştır. Daha çok mutasavvıf kimliğiyle öne çıkmış şairin şiirlerinin ana teması tasavvuftur. Vahdet, vahdet-i vücud, âriflik, bir şeyhe bağlanma şiirlerinin başlıca konularıdır. Alevi-Bektaşî meşrepliğin, Mevlevîliğin, Hurufîliğin neşvesi de şiirlerine yansımıştır. Birçok tasavvufî ekolün feyzini ve bereketini şiirine konu edinmiş bir şair olduğu söylenebilir. Mutasavvıf kimliği şiirlerinde öne çıkmasına karşın üslubundaki çeşitlilik ve zenginlik şiirlerinde göze çarpar. Şiirlerinde âşıkâne, şuhane söyleyişlerin yanında sınırlı da olsa hikemî tarzda söyleyişlere de rastlanır. Muhteva, söyleyiş, tema bakımından şairin üslubundaki bu çeşitlilik ve değişikliği XVIII-XIX. yüzyıl sanatkarlarında görülen arayış psikolojisiyle ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır.

Handî'nin hayatını değişik safhalarında yazmış olduğu şiirleri iki divan ve bir divançe şeklinde hazırlanmıştır. Harid Fedai tarafından hazırlanan *Divan*, şairin Kıbrıs'ta geçirdiği yılların ürünüdür. Eser, şairin âşıkâne ve sufîyâne tarzdaki, geleneksel klasik Türk şiirinin bütün özelliklerini yansıtan şiirlerini ihtiva etmektedir. Şenyurt tarafından hazırlanan diğer *Divan*'daki şiirler şairin İstanbul'da geçirdiği döneme aittir. Alevi-Bektaşî meşrepteki şiirlerin yoğunlukta bulunduğu eserde şair çoğunlukla Ali mahlasını kullanmıştır. 1860 yılında Eski Zağra'da istinsah edilen *Divançe*'deki şiirler ise Ömer Özkan tarafından iki makale hâlinde yayına hazırlanmıştır. Handî'nin hayatının son dönemlerine ait şiirleri ihtiva eder. *Divançe*'de sufîyane, âşıkane tarzdaki şiirlerin yanında hikemî şiirler söyleyişler de yer almaktadır. Handî'nin daha önce yayımlanmamış yirmi yedi şiirinin tespit edildiği çalışmamızdaki şiirlerde de âşıkane tarz öne çıkmaktadır. Çok sayıda şiiri bulunan Handî'nin tezkirelerde ve tarihî kaynaklarda yer bulmaması şaşırtıcı bir durumdur. Şiirlerinin çokluğu ve üslubunun zenginliğiyle Handî tanınmaya ve incelenmeye değer bir şairdir. Klasik Türk edebiyatının son döneminin bir sanatkarı olarak Handî ve yaşadığı dönem hakkında daha isabetli tespit ve değerlendirmelerde bulunabilmek için ayrı ayrı divanlara dağılmış şiirlerini bir araya getirilerek incelenmesi önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Aslan, M. (2014). Handî/Eskizağralı, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/handi-eskizagrالی> (24.08.2021).
- Ceylan, Ö. (2013). Klasik şiirin büyüyen gölgeler yüzyılı. *Türk Edebiyatına Bir Bakış*. (Ed. M. Kayahan Özgül). Ankara: Kurgan Edebiyat, 237-291.
- Fedai, H. (1999). Kıbrıs'tan divan sahibi bir şair: Handî. *Üçüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri* (II. Cilt), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 723-734.
- Fedai, H. (2003). *Handî dîvânı I/gazeller*. Ankara: Özyurt Matbaası.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevi.
- Güleç, İ (2018). Kendi şiirleri ışığında Hilmi Efendi'nin şairliği. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, I/2 (Ocak 2018), 17-24.
- Güneş, M. (2011), İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Türk edebiyatı üzerindeki etkisi: Gaybî, Handî ve Hilmi Yavuz örnekleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29,125-152.
- Handî. *Dîvân*. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi. 22 Sel 942. Vr. 1-8

- Özcan, N. (1988). Abdullah Ağa, Şehlevendim. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-aga-sehlevendim> (09.09.2021)
- Özkan, Ö. (2003). Handî ve divançesi I. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 27, 309-338.
- Özkan, Ö. (2003). Handî ve divançesi II. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 28, 259-294.
- Özkan, Ö. (2005). Eski Zağralı bir divan şâiri: Handî ve divançesi. *Bilig*, 32, 223-234.
- Özkan, Ö. (2007). Adem kasidesi ve ta'rif-i adem. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 277-286.
- Şenyurt, A. (2004). *Ali Handî ve dîvânı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Ana Bilim Dalı.
- Tanpınar, A. H. (2001). *19 uncu asır Türk edebiyat tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Extended Abstract

Handî XIXth century lived. He is a poet who wrote works during the Tanzimat period. The form and content of his poems show that he has a personality and style that is fully dependent on the past, continuing the tradition and culture of the Ottoman classical period. No information about Handî has been found yet in biographies and historical sources. Information about Handî's life can be reached based on his works. He studied the classical sciences of the period. He used the pseudonym Ali as well as the pseudonym of Handî in his poems. Until today, two regular Divans and one Divançe, which are known to belong to Handî, have been published. The first of the regular Divans was published by Harid Fedai in 2003. In the manuscript copy of the 204-page Divan, which is understood to have been prepared in Cyprus, there are Persian poems belonging to Handî as well as poems belonging to other poets. Harid Fedai published the poems of Handî in the manuscript in two books as ghazals and poems in other verse forms. The second Divan belonging to Handî was written in 1845. While Cyprus is frequently used as the place name in the poems in the First Divan, Istanbul is more frequently used as the place name in this Divan. 23 ghazals in the Divan were written in Persian. Persian ghazals and Persian compositions in his other poems reveal Handî's dominance in this language, his ability to recite poetry, and his artistic power. Another work of Handî that can be identified is his Divançe. This work was completed in 1860. The ghazals in Divançe, unlike the other ghazals of Handî, are more about love and female beauty. As it can be understood from the expressions in some of the poems in Divançe, this work was written after the poet's death, after his other poems. The poet talked about his illness in two ghazals he wrote before he died. Handî also has another work called Mir'at-ı Şehâde. The work is in Konya Mevlana Museum. The work, which came out of the author's pen, was written in a lyrical style mixed with prose and prose. Hussein's story.

The poems that are the subject of our study, on the other hand, are not found in Handî's regular Divans and Divançe, which have been published before. The manuscript, registered as Hendi Divanı in Edirne Selimiye Manuscript Library, consists of eleven sheets and twenty-one pages. Handî's poems are in the first seven pages of the manuscript. There are many typographical errors in the manuscript. XIX. It is possible that the sound changes seen in the 19th century Istanbul Turkish also have an effect. Of the 27 poems of Handî in the manuscript we have identified, 23 are ghazals, 1 are murabba, and 3 are historical poems. One of the date poems was written as 1823 and the other two as 1826. The dates included in the poems coincide with the years Handî lived, and considering that the poet's poems from the 1860s are available, it strengthens the possibility that the poems in the manuscript that are the subject of our study are among the poet's first poems. In this poem, as in his other divans, Handî exaggeratedly praised himself for his poetry and said that he was from the Old Zagra. Based on Handî's poems, it is understood that he is from Old Zagra. Old Zagora is one of the cultural and artistic centers of the Ottoman Period. It is known for its vineyards and gardens. Today it is located within the borders of Bulgaria. Handî was in Cyprus at one point in her life due to her duty and wrote most of her poems here. Handî was curious about various sects and beliefs. His poems about Alevism and Bektashism are quite numerous. He also has poems about Mevlevi, Gülşenlik and Hurufism.

Handî's literary personality

The period in which Handî lived was a period in which independence movements intensified after the French Revolution and the Ottoman Empire lost land rapidly. In this period, the Ottoman state embarked on innovation and reform movements by taking the West as an example in technical, military, economic and social fields in order to prevent collapse. As a result, the Tanzimat was declared in 1839 and great changes were made in the state and social structure. Artists could not remain indifferent to this change, sometimes they took the lead. Literary writers have been in search of novelty in content and form and have started to try new genres and forms from the West. In this period, besides their search for innovation, the poets who kept their ties with traditional classical Turkish literature continued to write poems in classical style.

Handî is one of the artists who produced works in a period when Turkish literature was undergoing changes and transformations under the influence of the West. Western influence is hardly felt in his poems. Concepts such as fes/hut, Europe and Sweden are only mentioned in a few couplets in terms of terms, but they do not affect the content. In his poems, we cannot see the domestic issues, the problems of the society and the state, and the ideologies of the period. Handî, within the framework of the verse forms of the classical Turkish poetry, which has also adhered to the tradition in the form dimension of the poem, I wrote in aruz prosody. He did not use forms and syllabic meter peculiar to folk poetry. In the arrangement of the Divan, XIX. Handî also kept up with the changes and developments seen in the classical Turkish poets of the 19th century.

It is surprising that Handî, who has many poems, is not included in biographies and historical sources. With the abundance of his poems and the richness of his style, Handî is a poet worthy of being recognized and studied. As an artist of the last period of classical Turkish literature, it is important to examine Handî's poems scattered in separate divans together in order to be able to make more accurate determinations and evaluations about Handî and the period in which he lived.

EK Tıpkıbasım (örnek varaklar)

Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde *Hendi Divanı* 22 Sel 942 varak 1a, 2b-3a, 4b-5a,6b-7a

